

גליק, מקום בו מתרחשות זיוות אלוהיות ואפיפאניות, נומרת פה במגדל-התקשורת של רשתות-השדרה. עניין זה מתקשר לדימויים של המחברת, כאילו נכתב הספר מפי מלאכים שדיברו אליה ברמקולים, כאילו יורשם הספר נמנען ודיאטווייף קוסמי, באצבע-אלוהים. בדימויים בללו מרחף אוקסימורון, שמרכיביו הם עולם בארוקי קסום ומדרגים משובלים של העדן הטכנולוגי. ישן וחדש דרים נספר בכפיפה אחת: ארבעת המימדים של תורת-איינשטיין עם ארבעת קצוות-הארץ מן האסטרונמיה התלמאית, המבוססת על תמונת-עולם היירארכית, נשמלאכים בראש-הסולם. ודי, כמלאך קצוצ'כנפיים, נחזרת אל מחוזות-ילדותה. התשובה:

**איסוף פרפרים,
פיסיקה ומשהו
שאבד**

שראף ברמה

על "שדות מגנטיים
טריפטיכון"
לעמליה כהנאי-כרמון
הוצאה הקיבוץ המאוחד
1977. 225 עמ'

ספרה החדש של עמליה כהנאי-כרמון הוא נסיון כושל נוסף מסגרת הספרות העברית הנגרת באיטיות אל אותן איכויות, שכליך חסרות בה היום. אותה יכולת בלתי-נדירה של התמודדות-הבעה-מיצוי שהיא בסיס לספרות ערבית, משתמדת וטובה. "שדות מגנטיים - טריפטיכון" התקבל בתרועות שמחה, סיפוק ושבועות רצון, תוך הסתייגויות מרובכות. לצערי, סיבה לחגיגות אין כאן, אף שכמה אנשי ספרות נתפסו ברטט עווית-של-ענוגה "חדשני, מבריק, מצאתי, גלית" (ועיקר המילים: "אני").

הספר הוא נסיון חשוב, אמנם, אך נסיון שלא הצליח די צרכו. חומר היולי שלא השלים את התגבשותו והיופי שבו נתפור פה ושם ולא הגיע לכדי שלמות כללית; אולי העניין מחר, אך לאחר הקדיאה התחושה היא עלבון סובייקטיבי, כאילו נסיון לשטות בקודא נחשף פתאום במעורפל: אריה זגילה (בכריכה נוחה להיקרע, כנראה לרווחת המור"סים) חתומה; בשם ידוע ר'נחשב" (שנקשר בו ספר שכמה מסיפוריו מצויינים, "בכפיפה אחת", וספר אחר נסיוני וחשוב אם כי פחות מצויין, "יורה בעמק אילן"). שם שחוקרי ספרות נתקפים בעצבנות לשמעו, ומקימים מהר מה כשמופיע ספר חדש חתום בשם זה - והנה אתה מגלה טכסט שיש בו אמנם קטעים טובים ומרשמים (כמו הפרק "האניה נגבה החליקה מלכותית" כולו, שהוא טכסט תמציתי, נקי מהתחכמויות הגומה ובעל עוצמה תיאורית גדולה, כמעט מהממת, או סיום "היומה", מעמ' 23 וחילך), אך בהתבוננות מסכמת מתגלות איכויות מעורבות משובצות בהכרזות פואטיות לתיאבון, קטלוגים חסרי תכלית, סלקטיביות שחוקיותה לא ברורה תמיד, חזרות מיגענות, פיוטיות שחוקה, ומשהו שהלך לאיבוד, הבטחה שאינה מתמלאת. נותר רושם של משהו מחוספס באמצע עשייתו, כמו טיטא מתקדמת אך בלתי-סופית, המביך בעידוב הלשוני שבו, בנסיגות בלתי-שלמים בעיצוב מצ' בים דמויות כסמלים למשהו עמוק שאינו עמוק באמת, וגם - מה לעשות - משעמם לפעמים. יחד עם זאת יש בספר זה חשיבות רבה, אפילו כנסיון כושל, שכן אפשר לראות בו הצטברות לקראת משהו איכותי שיכתב או לא יכתב.

שמות לדברים ומילים חשובות

היצירה נקראת טריפטיכון, שהוא, נדמה לי מונח המב' קש לצדף ביטוי המצביע על היות דבר מה בנוי משלושה חלקים עם מערכת מושגים מעולם הצור בעלת גוון מיסטי ביסודה. קשר משמעותי זה עשוי היה לתת מובן

מיחד ליצירה כולה, אם היה בכך קשר עמוק של דבר הנובע מדבר, ולא אמצעי (כמעט אמרתי גימיק) להשגת מסגרת, חופשית ככל שתהיה, במקום שהיא אינה מתק' בלת; ממושג הטריפטיכון אני חייב להסיק שיש קשר כלשהו בין שלושת חלקי היצירה, מעבר לעובדה הפשוטה ששלושת "החלקים" מופיעים בכריכה אחת, אך לא עולה בדעתי קשר אחר, מן הסתם באשמתני. ואולי לא כל-כך באשמתני. אם נבקש להתאים מונח זה ליצירות ספרות כלשהן, מתוך עמידה על החוקיות הכרוכה בו, נראה בדיוק למה כותתי - המונח טריפטיכון מתאים, למשל, כרגע עולה בדעתי, ליצירה כמו "ויליס" לג'ימס ג'ויס (יצירה אי הבגוה משלושה חלקי טכסט שאת הקשר בנייהם אי אפשר שלא לראות, אפילו אם נרצה בכך מאוד, ויש כתיבה סימטרית מסויימת), או לספרו של רוברט מוסיל, "שלוש נשים" (שלושה סיפורים הקשורים בנייהם בצורה הדוקה), אולם "שדות מגנטיים" אינו מכליל אחדות מעין זאת, אפילו לא משהו הדומה לה. גרשון שקד טוען, בשיחה בינו לבין נ. קלדרון על ספרה זה של עמליה כהנאי-כרמון, כי "מה שמסתבר הוא שבמינה הטריפטי-הראשון ("היומה") בצורה עוברית, והוא הולך ומתפשט (בשני החלקים האחרים) לממדים מטאפיסיים...". מסתבר שדאייה זאת מתאימה ליצירות רבות, בפרקי רומן, בסיפורים בקובץ בעל נושא אחד, שאינן מתקשטות במילה טריפטיכון, ואפילו לכל שלושה סיפורים שהם בספר "בכפיפה אחת". כן, יש השתקפות מסויימת בין שלושת החלקים, אך זה מצומצמת ובלתי מפותחת, אך מספיקה כדי שיהיה במה להיאחז בראייה ראשונה.

בספר כולו נמצא שפע של קטעים פואטיים, בקיצור ובאריכות, בעקיפין ובמישרין, המוכנים להילקח ולהיות מוצגים במרכז דיון - מחזה חדש "שפתאום אני מרקד סביבו. מבקש אני להעלות באוב. לשמו, זנח את כל עבודתי, בה עסקתי עד כה" (עמ' 199), אספני פרפרים לעומת פיסיקאים וכתובה שהיא "זזה כל הזמן. פחות איסוף פרפרים, יותר פיסיקה" (עמ' 200), ואותה אנתולר גיה של 18 מחברים הכותבים סיפור אחד, ועוד - כולם פשוט נעשים כאילו חיותיים להבנת היצירה. את קטעי הפואטיקה אני משאיר למומחים, רק שרוצה אני לומר כי נראים הם כאילו הוכנו במיוחד למטרה זאת, ורק מעט מהם משתלבים באופן חיוני ביצירה; התפיסה ביסודה שגרתית למשל, והדברים נשארים בגדר איסוף פרפרים ואינם מגיעים לכדי ממשות "פיסיקאית" בספר. קטעים מסויימים באים כחיפוי להתהוות מכבידה ביצירה; הסיפור "שם חדר החדשות", ובמידה פחותה גם שני הסיפורים הראשונים, הם כיסוי לכיסוי בחזרות מייגענות ומדגישות שוב ושוב דברים דומים, עד שהיצירה מתמוטטת מעודף משא, וכל זאת מוסבר כמשהו מכונן: "...כפיתוח חזר של תצלום, התמונה כל פעם במוגדל קמעא. וכל מימד חדש, ככפה סוג חדש של הבנה. פירוש חדש למקריחה". (עמ' 204).

נוצר אפקט של סיפורים קצרים, קטעי טכסט עוקבים, החוזרים שוב ושוב על נוסחת יסוד אחד בכמה וריאציות מוגבלות. יש להכיר בהבדל הדק שבין הכוזה פואטית בעלת משמעות לבין גודש שבהפעלתה מעבר למידה. קשה למצוא בספר עיצוב מלא של מערכת התייחסויות פסיכולוגית מתקבלת על הדעת, ואף דומה שזאת היא התכונות ברורה, מתוך בחירה בדברים אחרים. ב"שם חדר החדשות" נבנית מערכת יחסים בין זבולון לייפציג הסופר המבוגר המתכנן לכתוב מחזה ולמעשה אינו כותב דבר, לבד ממכתבים, לבין צעירה אמריקנית, מרצה, ונדו. היצירה משובצת שוב ושוב אותה בחינה של מערכת היחסים המצומצמת, כמין התנהגות כפייטית של זבולון לייפציג הבדוק כל סיטואציה בני לבניה בדייקנות מטרידה, הנה פכת לגיחוך בשאלון האבה אותו הוא עורך בסיום. בכך נעשה עיצוב כולל למדי של כמה קווים בולטים בתכונות דמות זאת, אולם דמותה של ונדו לוקה בחסר; אינו מצליחים לעמוד על מוטיבציות ברורות או על התייחסות עמוקה - ולא רק משום שזבולון לייפציג הוא המספר המתבונן בוודי מן החוץ. התפיסה הטוענת להשלמה ששתי הדמויות מהוות זו לזו מתקבלת למדי, אולם מעודרת בעיות בענין עיצובה של זיקה זאת ביצירה, מעבר לכל המילים המיותרות. עיצוב משומש למדי של מערכת היחסים בינו לבניה מוצאים בסיפור "היומה"; ציור המועקה וחפוש דרך ההמלטות כמוטיבציה להתקרבות

קשה למצוא בספר עיצוב מלא של מערכת התייחסויות פסיכולוגית מתקבלת על הדעת, ואף דומה שזאת היא התכונות ברורה, מתוך בחירה בדברים אחרים. ב"שם חדר החדשות" נבנית מערכת יחסים בין זבולון לייפציג הסופר המבוגר המתכנן לכתוב מחזה ולמעשה אינו כותב דבר, לבד ממכתבים, לבין צעירה אמריקנית, מרצה, ונדו. היצירה משובצת שוב ושוב אותה בחינה של מערכת היחסים המצומצמת, כמין התנהגות כפייטית של זבולון לייפציג הבדוק כל סיטואציה בני לבניה בדייקנות מטרידה, הנה פכת לגיחוך בשאלון האבה אותו הוא עורך בסיום. בכך נעשה עיצוב כולל למדי של כמה קווים בולטים בתכונות דמות זאת, אולם דמותה של ונדו לוקה בחסר; אינו מצליחים לעמוד על מוטיבציות ברורות או על התייחסות עמוקה - ולא רק משום שזבולון לייפציג הוא המספר המתבונן בוודי מן החוץ. התפיסה הטוענת להשלמה ששתי הדמויות מהוות זו לזו מתקבלת למדי, אולם מעודרת בעיות בענין עיצובה של זיקה זאת ביצירה, מעבר לכל המילים המיותרות. עיצוב משומש למדי של מערכת היחסים בינו לבניה מוצאים בסיפור "היומה"; ציור המועקה וחפוש דרך ההמלטות כמוטיבציה להתקרבות

כין שושנה, נערה מאיוו עיד פיתוח, ובין חייל הארם, הוא פתרון קל מדי, מאולץ, מלאכותי למערכת של בעיות רציניות מכפי שתהיה ההתייחסות אליהם שולית ובלתי-מעמיקה. זאת אחת הצרות של הספרות העברית, שכאשר סוף סוף מטפלת היא בבעיות של עוני, מועקה, חסר מוצא מוכר, נעשים הדברים בשטיוחות, בהתימרות לחודר לעומק ומתוך מציאת פתרונות ספרותיים.

אולם, יש להדגיש, היצירה כולה מכוונת לשם עיצוב הנושא, ולא לשם עיצוב פסיכולוגי של הדמויות ומערכות היחסים הבינאישיים. שוב, כמו בסיפורי "בכפיפה אחת" מתמקד המאמץ הספרותי, הניכר כאן ויש להעריכו, בעי צוב המגע הראשון, הפגישה, בין שני עולמות אישיים ובבחינה מדוקדקת של שברזמן זה לבדו כמוקד היצירה. אין ספק, עיקר כוחה של עמליה כהנאי-כרמון ובקטעים מעין אלה מגיע מעשה היצירה לשיאו. אולם, אין להמנע מדיון בצד הפסיכולוגי שבמציאת הדמויות, פשוט משום שאי אפשר בלעדיו.

קטלוגים: תיאור ופרטים

הספר משובץ, בעיקר ב"שם חדר החדשות", בפרטים קטלוגיים של תערוכת ריהוט עתיק, של מוזן חגיגי לימאי-ים, בפרקי טכסט של לוגיקה ובפרורי טכסטים מדעיים על המגנט וכל מה שקשור בו, ועוד דברים מעין זה. תמהה אני לשם מה נעשו הדברים, שכן אין הם משרתים את שאר חלקי הטכסט, ואין בהם כל זיקות את הפעילות שבסיפורים, שלא כביצירות דוס'פוס (הנוקט בטכניקה זאת) אין הם חלק אינטגרלי בטכסט. נכון, די משעשע ומסקרן להציץ בהם, והם מחיים במשהו את הטכסט במקום שהוא הופך משמים ומייגע, כמו שהעין מסתכלת משועשעת וסקרנית בפירסומי רבגנית במזוינים (איזו מילה מוסיק' לית) זרים. אולם מעבר להפוגה בדציפות הטכסט הכללי, מעבר לשעשוע שבכך, אין לכך חשיבות. אמנם הסופרת קושרת את הדברים (קטלוג הריהוט העתיק קשור, משום שזבולון לייפציג ונדו היו בתערוכה זאת עם הקטלוגים בידיהם. קטלוג המוזן קשור משום שזבולון מביט בו בספריה הלאומית הבריטית. פירוט סוגי התה חשוב משום שהאשה מתבוננת בעיתון שבו הוא מודפס...) אך הדבר נראה כחוסר רצון לוותר על משהו שיכול כשלעצמו להיות מעניין, אך אינו שייך לטכסט. הדבר נראה כמין נסיון לשקף מציאות מתוך התבוננות חיצונית, מחוסר יכולת לעשות אחרת, כמו התקשטות במשהו זר, שהוא אמנם חיוני ליצירה, אך בכל זאת נשאר בולט וזריג, בלתי משתלב. תיאור קטלוגים ומדענות פרסומית, ציון שמות ידועים - אנתולר פריקנס, גרטה גרבו, יוח' טרנר, סודרי צוואר של מכללות, משורר סיני, תערוכת תות-ענך-אמון, ספריית המחיאון הבריטי, אוטובוס שתי קומות, ליידי דברנוויל ופומונים קליטים, כל אלה אינם בונים תמונת מציאות כי אם פלאקט מצוייר וטשחי. אפשר לומר כי בכך מאפיינת הסופרת את דרכי ההתבוננות של דמויותיה, ובכך פתרון קל, והכל בא על מקומו בשלום. אין זה הסבר, כי אם התחמקות.

תופעה אחת מעניינת במיוחד בספר זה היא הבעייתיות של הלשוני, שהיא תופעה בכל יצירות הספרות הנכתבות היום בארץ (עמוס עוז, יצחק ברנר...) לפנינו ערוב שכבות של לשון מעבר להתכוונות ליצור אפקטים מכוונים לשם מטרות ספרותיות ברורות, אלא תקלה מסויימת המפריעה ואין אליה שימת לב מספקת. לפעמים נוצר גיבוש שהוא ספק פארודיה מכוונת ספק כשלון של בחירת המילים: "הוציאה שושנה והחלה אוכלת את אכלה, אשר נתנה לה אמה לדרך, פרסות קיבו. קצת לקרדה. קצת מישימש. קצת חלבה" (עמ' 12). הרושם הוא מלשון ילדותית, כקטע מתוך אגדת ילדים סתמית, או טכסט סיפורי קלוקל (הילדה התמימה והזאב הרע - וגם הזאב מופיע כאן, פקיד אשכנזי במכנסי חאקי קצרים שעינו כעין תתגול. לא לשכוח את ענגון ותרגולו...) אם יש כאן התכוונות הרי זאת התחכמות מחוספסת ושקופה, ואם אין התכוונות הרי זה ליקוי, ובו נוסח גבוה הופך לפרדיה. לפעמים נמצא גם עיצוב מוזר "וכך ישבנו, איש איש נסמך על עמוד מיטה משלו. אלכס אומלל, אונד בשל העול שנועשה לו. ובשל פת לחמו שזכרתי. אני אומללה: מחוסרת טעלנות בשל השקיעה שבחוף, הנגמרת והולכת, לעולם לא אוסיף עוד ראותה" (עמ' 37). הדברים מגיעים עד לכדי פואטיות קלוקלת, מלנכולית, משומשת: "מה עושה הצמח בהאסף האור ודת העלטה. מה עושה אדם חולה כשהעולם לו אז פרי עייף מגדל..." (עמ' 41). ועוד ועוד. בעינה זאת דורשת עיין מיוחד, מעבר לתחום ספר זה של עמליה כהנאי-כרמון.